Nr. 2 – Oktober 2026 > Årgang 31

AkersDølen

Medlemsblad for Groruddalen Historielag

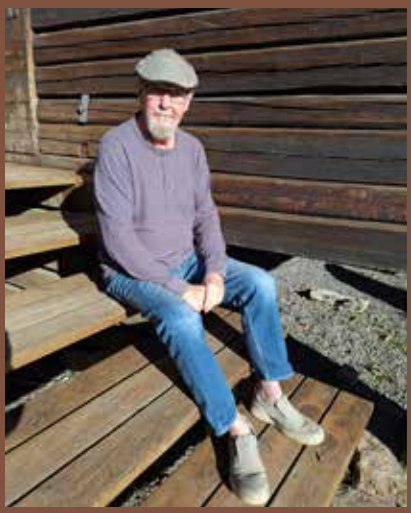

Dan Brovold
1951-2026

Historielagets leder
2015-2026

På stabburstrappa	Side	2
Minneord over Dan Brovold	Side	3
Hva skjer fremover?	Side	3
Kåserikveld om italienske båtbyggere, en rakrygget statsråd og en unik bildeskatt fra Årvoll	Side	4
Lokalhistoriske vandring på Furuset	Side	6
Lokalhistoriske vandringer med gode samarbeidspartnere	Side	8
Nytt fra Steinhoggermuseet	Side	10
Steinhoggerfestivalen 10 år	Side	11
Hemmelig vielse i Linderudskogen?	Side	12
Det aller første teglverket i Groruddalen	Side	20
Årsmøte i Groruddalen historielag 18. mars	Side	23

GRORUDDALEN HISTORIELAG
Stiftet 1981

AkersDølen
Medlemsblad for Groruddalen Historielag

Returadresse:
Groruddalen Historielag
Postboks 37 Grorud
0905 OSLO

Besøksadresse:
Stabburet Nordtvet gård
Gårdsveien 1 - 3

Kontakt:
E-post: post@grohi.no
Hj.side: www.grohi.no
Org.nr 989 556 924
Bankkonto nr: 7877 08 52381
Vipps nr: 22102

AkersDølens redaksjon:
Anne Fikkan

STYRET
Fungerende leder
og ansvarlig redaktør:
Geir Nordhus

Styremedlemmer:
André Finnøy Brunvoll
Anne Fikkan
Harald Olsen
Kristian Skaane
Kari Brun Wisløff
Thomas Wrigglesworth

Bokføring:
Øyvind Ragnar Bjørklund

Produksjon:
Yello Digital AS
www.yellodigital.no

GRORUDDALEN HISTORIELAG
Stiftet 1981

På Stabburstrappa

Sommeren 2026 ble ganske annerledes enn noen kunne se for seg. I midten av juni gikk Dan Brovold uventet bort og i slutten av august døde kong Harald.

Det siste halvåret har heldigvis også hatt mange gyldne øyeblikk. Vi har hatt noen riktig hyggelige vandringer med Byantikvaren i anledning deres 70-årsjubileum. Vi gikk sammen i Bydel Alna i april, i Bydel Grorud i juni, i Bydel Stovner i september og i Bydel Bjerke i oktober. I mai hadde vi besøk av Fortidsminneforeningen på Steinhoggermuseet, med påfølgende vandring opp til steinbruddene på Romsås. Harald Olsen hadde vandring langs Gamle Strømsvei i august og Tor Paulsen med venner hadde vandring på Tonsenhagen i september.

Oslo Museum har også hatt vandring sammen med oss i høst. At så mange har fått øynene opp for dalen vår gir et godt grunnlag for videre samarbeid.

Det har blitt holdt flere foredrag, tre ulike på Bjerke Bibliotek i september og to på Furuset bibliotek og Aktivitetshus i anledning Groruddalen Litteraturfestival. Det har dessuten blitt arrangert foredrag på Steinhoggermuseet, ett i mai hvor boka "Groruddalen på tvers" ble presentert og ett i september der temaet var Monolitten i Vigelandsparken. Vi har også stekt vafler til friluftsgudstjenesten på Liastua Kristi Himmelfartsdag og vært tilstede på Steinhoggerfestivalen. Som alltid en stor opplevelse. Lysvandringen langs Alna gikk av stabelen 8. oktober. Alle arrangementene har vært annonsert i Groruddalen Akers Avis.

Nye bydelsnavn har vært et tema i sommer, med mange avisoppslag og innspill. Det blir spennende å se hva Bystyret lander på.

Ny årbok lanseres 28. oktober på Stabburet. Vi ønsker velkommen dit og håper at også den 39. utgaven har noe for de fleste. Du får kjøpt boka via historielagets internettside, i lokale bokhandlene, eller på historielagets stand på den årlige Kunstmessa på Høybråten skole 7.-8. november og på Julemessa på Grorud Samfunnshus helgen 21.-22. november.

Beste hilsner fra styret.
Geir Nordhus, *fungerende leder*

Forsidebildet er tatt av Anne Fikkan i mai 2025.

Dan Brovold (1951–2026)

Det var med stor sorg vi mottok beskjeden om at Dan Brovold gikk bort natt til 16. juni. Det gikk så fort, bare noen uker tidligere var han med på styremøte på Stabburet.

Dan satte tydelige spor etter seg på en rekke områder i Groruddalen. For oss i historielaget var han den trygge og engasjerte lederen vår, et verv han ble gjenvalgt gang på gang. Dan var jordnær, raus og hadde alltid en kvikk replikk på lur. Han tok et særlig ansvar for Steinhoggermuseet sammen med museumsleder Kirsten Berrum.

Dan virket i det stille, uten å sette fokus på seg selv, men var også vår ambassadør utad, noe han gjorde både med varme, engasjement og en tydelig stemme.

Dan Brovold ble valgt inn i historielagets styre i 2014 og ble valgt som leder i 2015. Han er den som har hatt dette vervet lengst i historielagets historie. Dan ble utnevnt som æresmedlem på årsmøtet i 2025.

Dan var en ildsjel også i andre sammenhenger og hadde et nært og godt forhold til Akers Avis Groruddalen, bygget opp gjennom mange år, først som personalsjef i gamle Grorud bydel, deretter som leder av HSIL og sist som leder i Groruddalen Historielag. Med Dan Brovold har Groruddalen mistet en viktig ildsjel og vi i historielaget har mistet en leder, en kollega og en venn.

Hvil i fred, Dan – og takk for alt du gjorde for historielaget, Groruddalen og menneskene rundt deg. Det blir tomt etter deg.

Geir Nordhus

Hva skjer fremover?

25. oktober	Steinhoggermuseet har åpent
28. oktober	Lansering av historielagets årbok
29. november	Steinhoggermuseet har åpent

Åpningstiden for museet i Grorudveien 3 er fra kl. 12.00 til kl. 16.00.

Det er gratis adgang.

Nye arrangementer kommer til - følg med på Historielagets nettside **grohi.no** og i Akers Avis Groruddalen for nærmere informasjon.

Kåserikveld om italienske båtbyggere, en rakrygget statsråd og en unik bildeskatt fra Årvoll

Foredragsholderne fra venstre: Tor Paulsen, Anne Fikkan og Håvard Pedersen.

I samarbeid med Bjerke biblioteks venner holdt historielaget kåserikveld på biblioteket 4. mars for en interessert forsamling på mer enn 80 personer. Temaet for disse kveldene, som holdes to ganger i året, er «Historier som ikke er fortalt».

Av Kari Brun Wisløff

Tor Paulsen fortalte den eventyrlige historien om Rita og Alfredo, et italiensk par som bodde i Årvollskogen i 1954–55 og bygget en motorskøyte. Han hadde gravd frem denne ukjente historien fra både norske og utenlandske kilder og funnet ut bakgrunnen deres: hvordan Alfredo smuglet Rita i skipssekken sin om bord i en gresk fraktebåt han hadde tatt hyre på; hvordan de havnet i Årvollskogen og om eventyret som fortsatte etter at båten var sjøsatt.

Du kan lese hele historien i den kommende årboken.

Anne Fikkan tok oss tilbake til den spennende tiden like før oppløsningen

Selvbyggere i gang med Rådyrdalen Borettslag 1951. Foto: Harry Georg Hemm.

Statsråden og hans seks barn fotografert ca. 1909. Mathiesen avsluttet sin politiske karriere da han gikk ut av regjeringen, men han fortsatte sitt smafunnsengasjement gjennom en rekke styreverv og å videre-utvikle landbruket på Linderud gård. Foto: Museene i Akershus.

Rita og Alfredo sommeren 1954. Foto: Filmavisen/NRK.

av unionen med Sverige og fortalte om hvorfor vår lokale statsråd, Christian Pierre Mathiesen på Linderud, valgte å tre ut av regjeringen i september 1904 etter bare 339 dager som landbruksminister.

Også denne historien presenteres i sin helhet i den kommende årboken.

Håvard Pedersen presenterte et utvalg av Harry Georg Hemms kulturhistoriske skatt i form av unike fotografier fra livet på Årvoll i selvbyggertida på 1950-tallet. Hemm var selv nybygger på Årvoll. Hans datter Ingunn har tatt vare på bildene. Hun var selv til stede, men ønsket at Håvard skulle stå for presentasjonen.

Fotografiene vil bli lagt ut i Groruddalen historielags bildebase.

Lokalhistorisk vandring på Furuset

20. august arrangerte Historielaget sin faste Furusetvandring med Harald Olsen som guide. I år gikk turen langs Gamle Strømsvei fra Jeriko til Bakås skanser. Her er noen smakebiter fra turen:

Av Kari Brun Wisløff

Jeriko gård lå i Jerikoveien 65, vis a vis der Kiwi holder til i dag. Bildet er fra 1966, fire år før gården ble revet. Fotografiet finnes i Groruddalen historielags bildedatabase.

Kanonskudd fra Bakås skanser 29. mai 2005. Les mer i Jan Arne Tangeruds artikkel om restaureringen av skansene i historielagets årbok for 2006. Foto: Jens Treider. Bildet finnes i historielages bildebase.

Denne delen av Gamle Strømsvei går nedenfor Bakås skanser. Plassen Smedstua lå under Ellingsrud gård. Foto Vidar Noreng. Bildet finnes i historielages bildebase.

Harald Olsen fortalte om skansene på Bakås. De var anlagt tidlig på 1700-tallet som del av et større befestningsanlegg som skulle beskytte hovedstaden mot Karl XIIs soldater. Det var fire skanser ned mot Strømsveien. Svenskekongens angrep i mars 1716 ble stoppet her. Foto: Thomas Wriggelsworth.

Øvre Gran gård, Gamle Strømsvei 44 a, fotografert på 1950-tallet. Våningshuset fra 1774 er fortsatt i familien Grans eie. Fotografiet finnes i Groruddalen historielags bildedatabase.

Dagens eier, Knut-Erik Gran forteller om gården.

14 vandrere møtte opp i striregnet.

Lokalhistoriske vandringer med gode samarbeidspartnere

Vi opplever for tiden en stor og gledelig interesse for Groruddalen fra viktige samarbeidspartnere. Tre lokalhistoriske vandringer fant sted i første halvår:

Av Geir Nordhus

Vandring på Furuset med Byantikvaren 30. april

Byantikvaren er 70 år i år. Det markerer de med historiske vandringer i alle bydelene. Historielaget bidro på to av dem før sommeren og ytterligere to i høst.

Tove Solbakken fra Byantikvaren og Harald Olsen fra Historielaget fortalte om den store endringen i Groruddalen, fra et typisk norsk landbrukslandskap i 1850 med jorder og gårder til dagens fortettede urbanisering. De hadde betraktninger om OBOS, Olav Selvaag og endringene som kom og om hvordan Furuset var og er blitt nå. Her er de to fotografert av Geir Nordhus i parken i parken ved Furuset kirke.

Vandring på Grorud med Byantikvaren 18. juni

Byantikvarens Tove Solbakken ledet også denne vandringen. Hun hadde god hjelp av lokale krefter: Ole-Jørgen Pettersen fra Groruddalssatsinga samt Thomas Wrigglesworth og Geir Nordhus fra Historielaget. Turen gikk fra Paviljongen på Grorud via Steinhoggermuseet og Grorud kirke til Grorudparken og den gamle prestegården, ned Rasmusbakken og bort til krysset der Heimdal sto. Videre forbi steinhvelvbrua på Kalbakken langs Alna til Sagstuveien der vi fikk snakket om Grorud bad. Til slutt gikk vi ned til Leirfossen og avsluttet på Hølaløkka.

Thomas Wriggelsworth forteller om den gamle steinhvelvbrua på Kalbakken.

Den vakre fontenen i den restaurerte Prestegårdshagen fra 1700-tallet i Rasmusbakken 6 er verdt et besøk.
Foto: Geir Nordhus

Vandring i steinhoggerhistorien med Fortidsminneforeningen 12. mai

Rebekka Stangnes, bygningsvernkonsulent i Oslo og Akershus avdeling av Fortidsminneforeningen holdt en introduksjon til temaet og vandringen, som ble innledet på Steinhoggermuseet. Der fortalte museumsleder Kirsten Berrum om steinhoggervirksomheten i dalen vår, fra Bånkall til Grefsenåsen.

Godt synlig i rød jakke, ledet Ulrich Thallemer vandringen til de synlige restene av små og store brudd på Romsås på vegne av museet og historielaget
Foto: Geir Nordhus

Nytt fra Steinhoggermuseet

Ny bok om Groruddalen

Eirik Stokke og Espen R. Heggertveit har laget boken "Groruddalen på tvers" sammen med fotograf Simen Øvergaard. De to forfatterne presenterte boken på Steinhoggermuseet 31. mai.

Du kan kjøpe den der neste gang du er på besøk, eller i bokhandelen.

En milepæl i norsk steinhuggerhistorie

4. september 1926 ble granittblokken som skulle bli Monolitten skipet ut fra Hov i Iddefjorden. 100-årsdagen ble feiret i begynnelsen av september i år, med taler, avduking av plansjer som nå er montert i et arbeids-skur, og opptreden av Veslefrikk teaterverksted fra Halden; alt selvfølgelig nøyaktig på stedet der blokken ble tatt ut. Arrangører var Økomuseum Grenseland og Idd- og Enningdalen historielag.

Ved bruddet i Hov ligger i dag et lite friluftsmuseum som viser historien.

Vigeland fikk allerede i 1919 ideen om at han ville lage en søyle av menneskekropper, etter at det lenge hadde pågått en diskusjon med kommunen og ham om en fontene. Høsten 1922 la han igjen fram en ny plan; om et helt anlegg vest for Frognerdammen. Steinen var nå forlengst skutt ut av fjellet på Vigelands initiativ og økonomiske risiko. I Kristiania ble det ført lange og bitre diskusjoner før kommunestyret til slutt vedtok planen, inklusive bygging av Monolitten, så sent som i november 1924.

Etter en anbudsrunde kunne arbeidet med å flytte steinen begynne; først med å få steinen ned til vannet og så ut på to svære lektere som skulle frakte den til Bestumkilen. 250 mann trengtes bare for å få steinen ned til bryggekanten. Etter hvert fikk man blokkas vekt ned til bare 180 tonn, siden overflødig granitt var blitt fjernet.

I september får Steinhoggermuseet besøk av Maren Kvamme Hagen, journalist i NRK. Hun har gravd fram historien om de tre steinhoggerne som gjorde selve arbeidet - i 14 år - med å hugge til Monolitten.

Uthugging av Monolitten, fotografert av Anders Beer Wilse. Fotografiet finnes i Oslo Museums byhistoriske samling og på oslobilder.no

Steinhoggerfestivalen 10 år

Oppslutningen om festivalen var stor da den gikk av stabelen 14. – 16. august. Steinhoggere fra 14 nasjoner deltok og et engasjert publikum strømmet til.

Av Kari Brun Wisløff

I år var det Roger Pihl som sto for den offisielle åpningen. Han holdt det gamle, langsomme håndverket og nærheten til steinen opp mot dagens hektiske algoritmestyrte mas og konkluderte med at *«vi kan gjøre noe som har samme effekt som å hogge, vi kan gå. Sette den ene foten foran den andre, i en uendelig rekke bevegelser, for når du går, er du ikke engang nødt til å tenke på en spesiell måte.»*

Publikum strømmet til festivalen.
Foto: Kari Brun Wisløff

Hemmelig vielse i Linderudskogen?

Året er 1948. Det er nå få spor igjen etter den tyske militærleiren Kranich på Tonsenhagen. Et laftet tømmerhus som tjente som offisersbygning står igjen. Det samme gjelder en lagerbygning og et bunkeranlegg i Kolåsen. Ellers er alle leirbygningene demontert og fraktet bort etter at de ble solgt.

Av Tor Paulsen

I tømmerhuset bor britiskfødte Irene Priestley Røstad sammen med sin norske ektemann Torkild Røstad. I 1946 ble hun tilbudt tømmerhuset av den norske staten som takk for sin iherdige innsats for å hjelpe britiske krigsbruder som kom til Norge for å bosette seg hos sine norske ektefeller. Ektefellene var norske sjømenn og militære som hadde giftet seg mens de oppholdt seg i Storbritannia under krigen. Torkild var en av mange nordmenn som flyktet over Nordsjøen for å slutte seg til de norske styrkene i Storbritannia. Da han returnerte til Norge etter tyskernes kapitulasjon, ble han kjent med Irene, og de giftet seg i april 1948.

Gipsy Petulengro

Under krigen bodde Irene i London og var ansvarlig for å administrere og tilrettelegge arbeidsforholdene for britiske kvinner som måtte jobbe i fabrikker, siden menn var utkalt til militæret. Hun ble kjent med en som kalte seg Gipsy Petulengro. Han ble populær i Storbritannia på 1930-tallet gjennom radiokåserier der han medvirket i *In Town Tonight,* som ble startet på BBC Radio i 1933.

I tillegg hadde han skrevet en rekke bøker. Den mest kjente var *«The Romany Life»* som ble utgitt i flere land. Hans berømmelse skyldtes også det faktum at han i 1937 var blitt valgt til konge blant britiske sigøynere, eller romer, som er den offisielle betegnelsen på denne folkegruppen i dag.

Tømmerhuset på Tonsenhagen vinteren 1951. Foto: Groruddalen Historielags bildebase.

Xavier Petulengro. Foto: Billedbladet NÅ.

Siden han gjerne delte sin kunnskap og innsikt med andre, fikk han mye spalteplass i britiske aviser. Han hevdet å ha evnen til å spå om fremtiden, han stilte horoskoper, og han bidro til å formidle sitt folks nedarvede kunnskaper om viltvoksende nyttevekster og urters helbredende virkning. Denne kunnskapen kom godt med under den andre verdenskrig, da mange briter måtte ty til ville planter for å supplere kostholdet. Som en følge av populariteten startet han et postordrefirma, Petulengro's Herbal Products, som baserte seg på å selge tørkede urter og essenser. Det sies også at mange i det britiske aristokratiet søkte råd hos ham. I en årrekke var han en fast bidragsyter til astrologiske spalter i mange britiske aviser og magasiner. Til forskjell fra mange andre romer på den tida lærte Xavier, eller «Pet» som han også ble kalt, å lese og skrive som barn. Dermed fikk han mulighet til å uttrykke seg gjennom blant annet aviskronikker og bokutgivelser.

Første besøk i Norge

Irene Priestley Røstads familie hadde etablert seg i den britiske konfeksjonsindustrien tidlig på 1900-tallet og spesialiserte seg på dameundertøy, inkludert korsetter. Etter krigen var det derfor nærliggende for henne å satse på denne bransjen siden hun ønsket å bosette seg i Norge. På 1950- og 60-tallet ble hun kjent som «Korsettdamen» fordi hun reiste land og strand rundt på salgsturnéer for å møte norske kvinner og gi dem råd om undertøysprodukter og riktig bruk av korsett.

Da Irene og Torkild giftet seg våren 1948, ble det bryllupsfeiring både i Norge og i England. Under oppholdet i London kan ekteparet ha møtt Petulengro og i den forbindelse invitert ham til Norge. Foranledningen kan også ha vært at han på det tidspunktet allerede hadde fått en forespørsel om å vie et finsk par og

Målebåndet er hennes sterkeste våpen

Mrs. Priestley har målt kvinner på kryss og tvers og sier det er lettere å være for tykk enn for tynn

Faksimile fra Østlands-Posten 5. oktober 1965.

Faksimile fra avisen Sarpen 6. september 1937. Gipsy Petulengro vier sin nevø Leon Petulengro og Leana Smith.

at et opphold i Norge derfor kunne være løsningen. Faktum er at han dukket opp i Oslo knappe tre måneder senere og bodde privat hos ekteparet i tømmervillaen. Dette var Xaviers første besøk i Norge, men det skulle ikke bli det siste. Det var ikke mange romfolk her den gangen, men i Storbritannia bodde det mange, for ifølge Gipsy Petulengro var han konge over bortimot 3500. Når han først ble invitert til Norge, ønsket han naturlig nok også å besøke noen av romene her. Allerede i 1937 var han blitt kjent i Storbritannia

Bildet til venstre viser Petulengro og hans vert, Torkild Rystad. Old Pet er her i ferd med å vise frem en bok med avisutklipp som beviser at han virkelig har forutsagt en masse ting, som siden har hendt nøyaktig slik som han sa. Til høyre programsekretær Ivar Holm i kringkastingen som forsøker å få med litt av denne merkelige manns livshistorie.
Bildene er tatt under et opphold på Frognerseteren.

Eksempler på norske mediers presseoppslag i forbindelse med Petulengros' besøk. Faksimiler fra Billedbladet NÅ, Moss Arbeiderblad og Morgenbladet.

for å vie par på tradisjonelt vis. Da han viet sin nevø, Leon Petulengro, og Leana Smith, ble begivenheten behørig filmet og fotografert, og romenes vielsesritual ble dermed godt kjent både i Storbritannia og ellers i Europa.

Stor interesse for besøket

Xaviers besøk i Norge gikk ikke upåaktet hen, for en romkonge var ikke hverdagskost for avisredaksjonene. Aviser og ukeblader omtalte en svært jovial, humørfylt, imøtekommende og kommunikativ representant for romene. Han representerte noe eksotisk og annerledes og omtalte dessuten Norge i rosende ordelag. Han benyttet selvsagt anledningen til å fortelle om sitt folk, tradisjonene deres og hvordan de levde. Interessen begrenset seg ikke bare til aviser og ukeblader; også NRK Radio inviterte ham inn i studio for en samtale. Dermed spredte nyheten om hans Norgesbesøk seg til hele landet.

Irene og Torkild tok ham med på sightseeingturer i Oslo og omegn. Han likte den norske naturen og ga uttrykk for at han var imponert over de store skogområdene vi har her i landet. Den

Xavier Petulengro intervjues av programsekretær Arvid Sveum i NRK Radio.

Norge er sigøynernes og taternes paradis

Sigøynerkongen i radio.

I går kveld opptrådte den meget omtalte sigøynerkonge Petulengro i Kringkastingens «Aktuelt». Han kunne fortelle at hans navn egentlig betyr «hestekommaker», og berømmet vårt land som et sigøynernes og taternes paradis! Ellers kunne han bl. a. fortelle at han har gift ut 7 bøker, og gav en skildring av hvordan et sigøynerbryllup foregår. Han var full av beromenelse over vårt deilige land og forsikret at han hadde en «wonderfull trip» i Norge.

Faksimile fra Velgeren 17. juli 1948.

Totens Blad

Den britiske sigøynerhøvding, Gypsy Petulengro, på Norgesbesøk.

Skal foreta vielsen av et finsk sigøynerpar i nærheten av Oslo.

Det før omtalte taterbryllup på Lena

Det blir barnehage i Kolbu.

Faksimile fra Totens Blad 15. juli 1948.

Sigøynerbryllup i en skog ved Oslo.

Den eiendommelige seremoni skal avvikles like før fullmåne.

Faksimile fra Morgenbladet 16. juli 1948.

annonserte vielsen skulle finne sted rett før fullmåne, og det var ikke mange dagene igjen til det. Dessuten var det et poeng at den skulle skje i hemmelighet. Tid og sted ville han derfor ikke ut med.

Avledningsmanøver

Når Xavier forsto omfanget av medienes interesse, innså han at han måtte opptre på en kløktig måte overfor pressen for å holde den forestående vielsen hemmelig.

Han ønsket ingen oppmerksomhet rundt den; den *skulle* være privat. Derfor annonserte han at han skulle reise til Toten for å foreta en vielse der. Lokalavisene hang seg på og gikk rett på limpinnen. «Pet» ble observert på Lena, og ryktene begynte å svirre. Det ble selvsagt oppslag av det, men dagen etter måtte lokalavisene krype til korset og innrømme at de hadde tatt feil. Riktignok hadde Xavier besøkt romanifolk på Lena, og en vielse skal ha funnet sted der, men «Pet» hadde ingen befatning med den.

Samme dag kunne også Morgenbladet meddele at vielsen som «Pet» skulle forestå ville finne sted «i en skog ved Oslo». Det var den nærmeste beskrivelsen pressen fikk. Hans avledningsmanøver hadde med andre ord fungert etter hensikten. «En skog ved Oslo» kunne være nær sagt hvor som helst.

Asker og Bærum Budstikke

Det var imidlertid en annen lokalavis som fikk æren av å intervjue romkongen. Foranledningen var at Irene og Torkild tok Petulengro med til Strand restaurant i Bærum. Der dukket bare Asker og Bærum Budstikke opp. Under intervjuet innrømmet Xavier at han hadde ført pressen bak lyset for å skjerme det finske paret han skulle vie. Avisen omtaler ham på malerisk vis: *«Det var en riktig fornøyelig høvding vi fikk stifte bekjentskap med på Strand. Pratsom og livlig, de store, svarte bartene svinget seg majestetisk oppad og duvet friskt over den strøm av pussigheter han overøste oss med. Ikke snakk om høytidelig reserverthet der. De svarte øynene, stadig i bevegelse, var fulle av humør og imøtekommenhet. Selv ikke det mektige kinnskjegget og ringene i ørene klarte å skjule jovialiteten.»* Petulengro benyttet samtidig anledningen til å rose vertskapet sitt, for han uttalte at Irene og Torkild var blant de få som hadde vunnet tilliten til folket hans.

Mossegutten

Siden Torkild Røstad var født og oppvokst i Moss, fikk Moss Arbeiderblad gjennom bekjente i byen tips om at de måtte ta kontakt med ham for å finne ut hvor Petulengro bodde, siden pressen var i villrede om hvor han oppholdt seg. Noen visste tydeligvis at han bodde hos Irene og Torkild i boligen deres i skogen nær Bjerke travbane. Tonsenhagen var ikke et navn som ble brukt om stedet den gangen. På folkemunne ble området ofte omtalt som Linderudskogen. Mossegutten Røstad kunne selvsagt ikke si nei til Moss

Vi besøker
Sigøynerkongen som bor hos en mossegutt i Oslo.

Faksimile fra Moss Arbeiderblad 22. juli 1948.

Arbeiderblad, så en journalist og fotograf ble invitert hjem til dem for et lengre intervju med «Pet» i tømmervillaen. Noen dager senere ble det et stort oppslag i avisen.

Journalisten møtte en snakkesalig og entusiastisk «Pet» som fortalte om livet sitt, folket sitt og alt han hadde utrettet gjennom et langt liv. Han hevdet at han snart ville fylle 89 år, noe journalisten reagerte på med vantro. *«Vi ville ha sverget på at han ikke var over 50, men vi måtte jo bøye oss for faktum»*, skrev journalisten. Romhøvdingen la ut om alle landene han hadde besøkt og om hva han gjorde når han ikke var på reise: *«Jeg lever i en tidligere kantinevogn fra krigstiden, som jeg har innredet til husvogn. Ellers er mitt liv opptatt av å opptre på varietéer med mitt sigøynerorkester som jeg forresten håper å kunne komme til Norge med. Jeg har også fått en gave som gjør meg i stand til å se inn i fremtiden. Ellers har jeg talt i engelsk kringkasting, jeg tror det nå er 774 ganger. Jeg er også den eneste som får lov til å tale i BBC uten manuskript.»* Han fortalte videre at han hadde vært med i flere filmer, blant annet sigøynerfilmen «Caravan», der han naturlig nok spilte en sigøynerhøvding.

Vielsen

Den annonserte vielsen skjedde trolig om kvelden den 19. eller 20. juli i skogen i nærheten av tømmerhuset. Dette var altså «skogen» som mediene hadde omtalt. Kolåsen var sannsynligvis stedet der vielsen fant sted i all hemmelighet. Det finske paret slo opp teltet sitt i nærheten av seremonistedet. Eneste vitne var en rumensk rom ved navn Jeco Tonesco. Ikke engang Xaviers vertskap visste hva som skulle skje da han forlot huset «for å gå en tur». Blant tause grantrær og med fullmånen som vitne fant seremonien sted. Utstyrt med en tollekniv lagde romkongen en rift i brudgommens venstre hånd og i brudens høyre. Deretter la de håndflatene mot hverandre. Så viklet «Pet» et rødt silkebånd rundt hendene deres. Det hadde sju knuter, og hver knute representerte kvaliteter som var viktige for et langt og godt samliv. Etter denne symbolske blodblandingen ble det tent et lite bål. Først hoppet brudgommen over bålet, så fulgte bruden etter. Det betydde at de skulle følge hverandre i tykt og tynt. Deretter hoppet begge hånd i hånd over ilden; det uttrykte at de skulle møte alle livets vanskeligheter sammen. Nå var øyeblikket kommet for at paret skulle kysse hverandre, og med romkongens velsignelse var vielsen over. Så tok de farvel med hverandre, og «Pet» kunne rusle tilbake til tømmervillaen i skogbrynet som om ingenting hadde skjedd. Neste morgen pakket det finske paret sammen teltet sitt og forlot skogen i stillhet …

MS «Bretagne»

13. juli hadde Petulengro ankommet Oslo med MS «Bretagne». Båten gikk i rute mellom England og Norge og tilhørte Fred. Olsen Lines. En drøy uke senere gikk

«Bretagne» på vei ut Oslofjorden. Foto: WordPress.

han om bord i den samme båten for å returnere til Newcastle. Det ble en tårevåt avskjed da romenes konge tok farvel med sitt norske vertskap. Ifølge den oppmøtte pressen skal Irene Røstad ha kommentert idet hun vinket farvel: *«En sjarmerende mann, det var neimen ikke mer enn så vidt jeg ikke ble sigøynerdronning!»* Torkild la til: *«Jeg har aldri truffet noen med slik hukommelse. De skulle ha vært oppe hos oss forleden dag, vi hadde et lite selskap for ham, bl.a. noen fra den engelske ambassade. Petulengro fortalte og fortalte en masse interessante ting fra sigøynernes liv, og han sang sanger på romani, han var virkelig helt utrolig».*

Dagbladet hadde ikke vært blant de mest interesserte avisene under Xaviers besøk, men da han skulle forlate Norge, kjente avisen sin besøkelsestid. Planen var god, for journalist Per Thorstad bestilte like godt en lugar og befant seg dermed sammen med Petulengro på «Bretagne» da båten forlot Oslo. Dagbladet fikk dermed helt uforstyrret intervjue romkongen. Intervjuet ble publisert i avisen ti dager etter avreisen.

Thorstad skriver: *«Selv det at det var en journalist fra Dagbladet ombord syntes ikke å skremme ham, tvertimot, han grep begjærlig anledningen til et intervju.»* På journalistens spørsmål om hva han levde av, svarte Petulengro: *«Nei, det er ikke noe taktløst spørsmål. I det henseende har jeg langt bedre samvittighet enn mange konger, fyrster og andre adelige personer som tror de kan se ned på meg fordi mitt navn og min stamtavle ikke er å finne i Gotha-kalenderen. Jeg mottar ingen apanasje. Jeg arbeider selv til livets opphold. Bare les gjennom denne brosjyren. Da vil De se at jeg har den sjette sans, og det kaster litt penger av seg. Jeg bidrar regelmessig med horoskoper til magasiner og søndagsaviser i England, jeg holder foredrag og opptrer av og til i varietéprogrammene i BBC. Jeg har også skrevet flere romaner med miljø fra sigøynerlivet. De skjønner det blir penger av alt dette. Resten av tiden bruker jeg til å etterkomme mine plikter som høvding.»*

Spådommer

Under besøket i Norge la Xavier frem dokumentasjon som viste at flere av spådommene hans hadde slått til. I intervjuet med Moss Arbeiderblad sa han blant annet følgende: *«I januar 1939 forutså jeg datoen for krigsutbruddet i en avis, jeg har forutsagt Mussolinis død, og hvordan han skulle dø, dato og stedet for invasjonen i Italia og en masse andre begivenheter som alle slo til».* I denne forbindelse forteller journalisten at «Pet» kunne se hva et menneske hadde foretatt seg her i livet. *«Vi fikk en prøve som rent satte skrekk i oss. Det er ikke tvil om at Pet virkelig har fått en evne som vi ikke kan forklare. Vi fikk oppleve det selv, og alle avisutklippene var også bevis nok.»* På spørsmål om han ville si noe om fremtiden, svarte han: *«Jeg må si jeg ikke har lyst til å fortelle noe, men vil allikevel*

Norge er et herlig land for sigøynere –
Per Thorstad intervjuer en konge

«Bretagne» på vei ut Oslofjorden. Foto: WordPress.

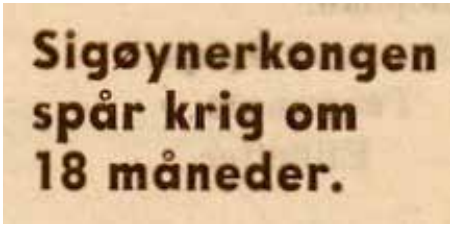
Sigøynerkongen spår krig om 18 måneder.

Faksimile fra Rjukan Arbeiderblad, 31. juli 1948.

si så meget at det kommer til å bli en ny krig innen 18 måneder. Denne blir allikevel ganske kort.»

I dag kan vi se tilbake på hvilke begivenheter som fant sted i tiden etter at Petulengros spådom ble gitt, og hvilke kriger som ble startet. Det nærmeste vi kommer er vel Koreakrigen som brøt ut 25. juni 1950. Men da hadde det allerede i lang tid vært økte spenninger og flere militære sammenstøt mellom partene. Så kanskje Petulengro fikk rett, for en krig på Koreahalvøya var vel ikke veldig sannsynlig i juli 1948. Først 15. august dette året ble Republikken Sør-Korea opprettet, etterfulgt av proklameringen av Den nordkoreanske folkerepublikken 9. september samme år. Ideologiske motsetninger og stormaktspolitikk som involverte Kina, Sovjetunionen og USA var utløsende faktorer som førte til krigsutbruddet.

Etterdønninger

Romkongens besøk i Norge varte bare en drøy uke, men i løpet av disse få dagene ble han kjent over hele landet. Pressens genuine interesse for denne utadvendte og kunnskapsrike representanten for de britiske romene hadde engasjert svært mange, og flere ønsket å ta kontakt med ham. Et par måneder etter besøket kunne Moss Arbeiderblad meddele at Petulengro var blitt overlesset med brev.

Tre måneder senere hadde Moss Arbeiderblad igjen et stort oppslag. Avisen hadde kommet over en britisk artikkel i bladet The Motor Travel der romkongen forteller om oppholdet sitt i Norge. Han sier at det var to grunner til at han besøkte landet. Den ene var å vie et sigøynerpar; den andre var å undersøke hvordan forholdene lå til rette for bruk av bil med husvogn på norske veier, en reise- og boform som skulle bli ganske vanlig blant romfamilier utover på 1950-, 60- og 70-tallet. Det faktum at allemannsretten

Sigøynerkongen blir overlesset med brev

Han vil gjerne tilbake til Norge.

Faksimile fra Moss Arbeiderblad, 25. september 1948.

SIGØYNERKONGEN kaller Norge et paradis.

Roser norsk sjømannstand, natur og gjestfrihet.

Utdrag av en artikkel i The Motor Trailer.

Faksimile fra Moss Arbeiderblad 22. desember 1948.

sto sterkt i landet og at vi hadde mye vakker natur å by på, var vel også en medvirkende årsak til at Petulengro kalte Norge et paradis.

I artikkelen kommer han også inn på den hemmelige vielsen. Han forteller om besøket på Toten og møtet med det finske paret som skulle vies. Beskrivelsen gir oss inntrykk av at vielsen faktisk fant sted på Lena. Dermed opprettholder han «myten» om Toten-vielsen, til tross for at alt tyder på at den faktisk fant sted i nærheten av tømmervillaen der han var gjest hos

Englands sigøyner-KONGE DØD

Kjent som fiolinist og mateksperт

Faksimile fra Dagbladet, 27. juni 1957.

ekteparet Røstad. Med andre ord etterlater Gipsy Petulengro oss inntrykk av at hans liv og virke er myteomspunnet, og at han ønsket at det skulle være slik. Han var del av en rik folketradisjon der myter, anekdoter, historier og det uforklarlige levde side om side med det verdslige. Konklusjonen er dermed at vi ikke kan si med sikkerhet at vielsen fant sted i Kolåsen. Egentlig er det vel like greit at det fortsatt henger et mystisk slør over denne lokalhistoriske begivenheten som fant sted for 78 år siden.

En sann Norgesvenn

Xavier kom tilbake til Norge både i 1950 og 1951. Han satte stor pris på gjestfriheten han ble møtt med og likte seg svært godt her. Det førte naturlig nok til mange nye avisomtaler. Han talte romenes sak og skapte positiv oppmerksomhet rundt kulturen, tradisjonene og livsstilen deres. En av mytene han opprettholdt så lenge han levde, var alderen. Under Norgesbesøket i 1948 hevdet han at han snart ville fylle 89 år. Etter hans død i 1957 kom det frem at han mest sannsynlig var 78 år da han gikk bort.

Navnet Petulengro betyr egentlig «heste-smed». I sin egen biografi forteller han at han var barnebarn av Jasper Petulengro (1808-1878). Han skal ha tilbrakt deler av barndommen i Romania. «Pet» var utvilsomt en person med mange talenter, og han viste et glødende engasjement helt til det siste. Da han ble begravet nær Viney Hill i Gloucestershire, møtte flere tusen opp for å ta farvel med romkongen. Selv hadde han ingen barn. I et lengre intervju med billedbladet NÅ i 1952 forteller han om sin ungdomsforelskelse og at han hadde mistet sin store kjærlighet, Zara, da han bare var seksten år. Hun var også seksten. De hadde svoret at bare døden kunne skille dem, og når døden innhentet en av dem, skulle den andre holde sitt løfte og

Foto: WordPress.

leve på minnene om de lykkelige dagene da de elsket hverandre. Og slik ble det med Xavier Petulengro.

Artikkelstoff og faksimiler:

- Billedbladet Nå, nr. 24/25 1952
- Østlands-Posten, 5. oktober 1965
- Sarpen, 6. september 1937
- Arbeiderbladet,
- Totens Blad, 15. juli 1948
- Morgenbladet, 16. juli 1948
- Velgeren, 17. juli 1948
- Moss Arbeiderblad, 22. juli 1948
- Dagbladet, 31. juli 1948
- Moss Arbeiderblad, 25. september 1948
- Moss Arbeiderblad, 22. desember 1948
- Dagbladet, 27. juni 1957

Fotografier:

- Tømmerhuset på Tonsenhagen 1951, Groruddalen Historielags bildebase
- Xavier Petulengro, Billedbladet NÅ, nr. 24/25 1952
- «Bretagne», WordPress
- Xavier Petulengro, WordPress

Det aller første teglverket i Groruddalen

To store teglverk - Alna teglverk der Alnasenteret er i dag og Aker teglverk på Økern - har satt sitt preg på Groruddalen, både i form av store inngrep i landskapet og som leverandører av murstein til de mange byggeprosjektene i hovedstaden og her oppe hos oss. De var store og solide arbeidsplasser. Det fantes også et lite teglverk på Bredtvet og ett på Økernlund som aldri kom i drift. Alna- og Aker-verkene ble etablert henholdsvis i 1896 og 1860 og var virksomme frem til 1960-tallet.

Men det aller første teglverket i vårt område lå på Ellingsrud. Det ble anlagt nesten 100 år før de andre. Jan Arne Tangerud har skrevet om det og den driftige eieren Even Steen i historielagets årbøker for 1992 og 2014. Dette er et gjensyn med og liten oppdatering av historien.

Av Anne Fikkan

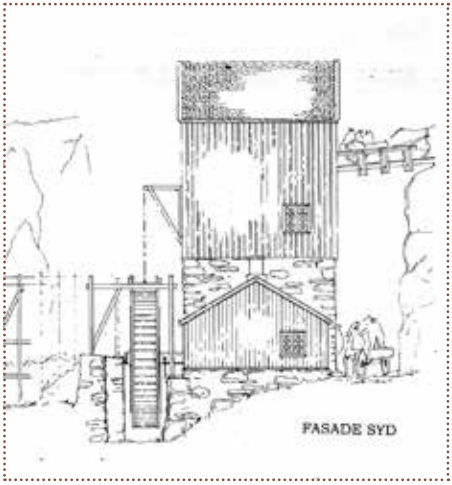

Møllen var et stort bygg. Fritjof Funder har rekonstruert den basert på en branntakst fra 1802. Tegningen utført av Bjørn Berge er trykket i historielagets årbok for 2005 og finnes i bildedatabasen.

Even Steen: Storbonde, industribygger og handelsmann (1752-1807)

Vi vet at Even ble født i Nes i Hallingdal i 1752. I mai 1779 fikk han i følge protokollen for magistraten i Christiania borgerbrev som kjøpmann. Det ga ham tillatelse til å drive handelsvirksomhet i hovedstaden. I september giftet han seg med Goletha Christina Aares i Vår Frelsers kirke (Domkirken). Han var 27 år; hun bare 16½. Kongen hadde gitt tillatelse til giftermålet.

Seks år senere kom Even og Goletha til Ellingsrud. Da hadde hun født tre barn og gravlagt de to eldste. Sønnen Iver skulle bli den som overtok gården. Senere kom det tre gutter til.

Ellingsrud er en gammel gård; trolig ryddet av en mann ved navn Elling i middelalderen. Den tilhørte opprinnerlig Hovedøya kloster og Kongen etter reformasjonen. Det var hyppige eierskifter utover 1600- og 1700-tallet. Even Steen kjøpte gården på auksjon i januar 1785. Han kjøpte etter hvert også tilstøtende eiendommer.

Even så potensialet for en industriell utvikling av Ellingsrud og tok raskt fatt på en omfattende utbygging. Utgangspunktet

Jan Arne Tangerud fotografert av Torill Tangerud i 1992 der skiltet med henvisning til Even Steens grav står i Mariholtveien. Historielaget tok initiativ til rydding og merkning av graven. Skiltene står fortsatt, men området er gjengrodd. Bildet er en avfotografering av årboken for dette året.

var Ellingsrudelva, som den gang hadde større vannføring enn i dag. Han videreutviklet sagbruksvirksomheten og anla en stor kornmølle.

En ny virksomhet kom til like ved møllen og sagbruket: Ellingsrud-eiendommen hadde rikelige forekomster av leire, godt egnet til brenning til teglstein. Så Even Steen bygde et teglverk.

Ved folketellingen i 1801, 16 år etter Even Steens energiske overtakelse, hadde Ellingsrud 78 personer tilknyttet seg; 15 familier og 12 husmannsplasser. De fleste husmennene arbeidet ved sagbrukene, men det var også to teglmestere og hus til arbeidsfolkene på verket.

Om seg selv opplyste Even til folketelleren at han var «Kiøbmand til Christiania, Propritair, Saug-Møllerbrug samt Tailværks Ejer».

Even Steen døde i 1807, 55 år gammel. Han hadde søkt – og fått – kongens tillatelse til å bli gravlagt på Ellingsrud. I søknaden til Kong Christian VII beskrev han livsverket:

«Ellingsrud gaard modtog jeg begroet med Krat, opfyldt med sumpige Steder. Jeg har opdyrket Jorden og tvunget den til Frugtbarhed; ønskeligt derfore, at mine Been kunde hvile i den jord, hvorpaa jeg har anvendt min Formue.»

Goletha (1764-1823) og de døde spedbarna Anna Sophia og Even ble begravet på Vår Frelsers kirkegård.

Sønnen Iver (1784-1828) kjøpte eiendommen ett år før faren døde, men manglet hans forretningstalent. Men han gjorde Ellingsrud til et sosialt og politisk sentrum. 17. mars 1814 ble det holdt valg på representanter fra Akershus amt til Riksforsamlingen på Eidsvoll her. De tre som ble valgt var godseier Peder Anker (1749–1824), sorenskriver Christian Magnus Falsen (1782–1830) og bonde Christian Christensen Kollerud (1767–1833) – sentrale personer for utviklingen av det nye Norge.

Men Iver satte gården og sin kones betydelige formue over styr ved et overdådig forbruk. I likhet med mange andre rikfolk i området, gikk han konkurs

Takstein fra Even Steens teglverk oppbevart på historielagets kontor i stabburet på Nordtvet gård. På det lille bildet vises bokstavene E S tydelig. Foto: Anne Fikkan i 2026.

etter «skilsmissen» fra Danmark. Gården gikk på auksjon i 1826. Da var forfallet kommet så langt på sagbrukene, møllen og teglverket at de ikke kom på fote igjen under nye eiere. Kommunen kjøpte Ellingsrud i 1917.

Nærmere om teglverket

Så langt tilbake i tid, er kildene sparsomme. Men vi vet at Even tok fatt på å bygge teglverket ved husmannsplassen Nuggerud like etter at han kjøpte Ellingsrud. Det var bygd på pillarer av gråstein og var i tre etasjer. Han overtok utstyr fra Rud gård i Lørenskog i 1792, da virksomheten opphørte der.

Produksjon av teglstein har pågått siden de tidligste tider. Prosessen kan deles inn i tre faser:

1. Leiren graves opp, fraktes til teglverket og legges i former.
2. Formene bringes til tørkebaner og ferdig tørkede former fraktes til ovnen.
3. Teglsteinen brennes og avkjøles.

Det spesielle med Even Steens teglverk, er konstruksjonen i tre etasjer. Andre teglverk brukte større areal og bygde sjelden i høyden. Selve ovnen var utstyrt med ti jerndører og kunne brenne 42.000 mur- og takstein i hver brenning. I tillegg var det – som på andre teglverk - hus for tørking og et lagerbygg. På Ellingsrud kunne lageret romme en halv million ferdige stein.

Et kjennetegn ved Even Steens teglstein, er at hver enkelt fikk banket inn initialene E S. Mange huseiere i nabolaget har fortsatt slike takstein. Historielaget har tatt vare på èn:

Jan Arne Tangerud fortalte i 1992 at han en gang som guttunge gikk fra Høybråten innover mot Nuggerud, Mariholtet og Elvågaseter:

«Da la jeg merke til at det lå en masse røde teglsteinsbiter i stien like etter at jeg hadde krysset Ellingsrudbekken ved Nuggerud. Det var rester etter Even Steens teglverk. Folk som har bodd hele livet i nærheten, kan huske at teglsteinsovnen sto der fremdeles i deres barndom, og at de var så store at de kunne krype inn i dem. I dag er det bare tørrmurrester igjen etter teglverket.»

Les mer

- Jan Arne Tangeruds artikler *Historien om Ellingsrud gård* og *Even Steen (1752 – 1807) og hans virksomhet på Ellingsrud* i historelagets årbok for henholdsvis 2014 og 1992.
- Truls Bøhm: *Ellingsrud gård – tidlig industrireisning i de gyldne spekulasjonsår rundt attenhundreårsskiftet* i historielagets årbok for 1996.
- Fritjof Funder: *Ellingsrud mølle fra 1795 – forsøk på en rekonstrukjson* i historielagets årbok 2005
- K.D. Hauger og F. Funder: *Livet langs Elvåga/ Ellingsrud-vassdraget. Grensevassdrag mellom Lørenskog og Oslo*. Lørenskog Elveforum 2024.

Andre kilder:

- Teglverk.no: *Even Steens teglverk*
- Lokalhistoriewiki: *Ellingsrud gård*
- Oslo byleksikon.no: *Ellingsrud gård*
- Sollied, Henning: *Hovedbølenes eierrekker*, Oslo 1947

Årsmøte i Groruddalen historielag 18. mars

Det nye styret: Bak, fra venstre: Andre Finnøy Brunvoll, Dan Brovold (leder, halvt skjult), Kristian Skaane, Harald Olsen, Thomas Wriggelsworth. Foran: Anne Fikkan, Kari Brun Wisløff og Geir Nordhus (nestleder). Foto: Jostein Tom Pettersen.

Et trettitalls medlemmer var møtt frem på Nordtvet gård for å høre om historielagets mange aktiviteter i fjor; vandringer, foredrag, vaffelservering på Liastua og suppe under lysvandringen langs Alna og ikke minst grunnstenen i virksomheten: årboka. Det er nå inngått en avtale med Nasjonalbiblioteket at alle utgaver av både årbok og medlemsbladet AkersDølen blir lagt inn i nettbiblioteket og nå blir søkbare for alle.

Anne Fikkan avsluttet møtet med et kåseri om de slemme guttene på Bredtvet; om forbedringsanstalten før kvinnefengselet.

KLIMANØYTRAL DISTRIBUSJON
Levert av Posten

NORGE P. P.
posten

Returadresse: Groruddalen Historielag, Postboks 37 Grorud, 0905 OSLO

NÅ KAN DU KJØPE ÅRBOKA!

Kun kr 250,-

Boka bestiller du i vår nettbutikk
grohi.no